

ГРАЖДАНИТЕ КАТО УЧАСТНИЦИ В МАСОВИ МЕРОПРИЯТИЯ

Антон Николаев Златанов, зам.-директор на СДВР

1. Масовите мероприятия – публични обществени събития

Провеждането на масови мероприятия е една от основните форми за изява на интересите, ценностите и емоциите на гражданите. В зависимост от своята насоченост и същност те отразяват различните обществени нагласи на хората и социалното състояние на обществото като цяло. Почти всички по-важни подобни прояви получават широк медиен отзвук и стават достояние на голяма част от населението. Подобен тип публични прояви се характеризира с широка палитра специфични особености, което им придава и различен характер. По своята същност те могат да бъдат поставени в няколко категории в зависимост от различни по вид показатели.

Някои от основните човешки права, като правото на свободно сдружаване и на провеждане на събрания, на свободата на изразяване на слово и т.н., залегнали в редица международни и вътрешни правно-нормативни документи, намират своето приложение именно чрез провеждането на масови мероприятия.

Промяната на човешките и обществените отношения в ежедневието е несъмнена и неподлежаща на забавяне. Това се отнася и до наличието на нови изяви на междуличностните, междуинституционалните и всякакъв друг вид форми на професионални, идеологически и социални взаимоотношения. Твърде бързото развитие на комуникационните технологии поставя сериозно изпитание пред гъвкавостта на държавните управления в целия свят, в това число и в нашата страна. Смятаната за бъдещо социално явление „всеобща глобализация” от няколко години всъщност е наше настояще. Тя подпомага развитието на редица съпътстващи я процеси като светкавичния интерактивен обмен на информация в световен мащаб, и то не само между професионално ангажираните с това лица. Благодарение именно на новите технологии всеки отделен човек е не само ползвател, но и потенциален източник, посредник и разпространител на всякакъв вид информация посредством най-разнообразни мултимедийни устройства. Навлизането на т.нар. „номадски” принадлежности (като GSM-апарати, смартфони, таблети, лаптопи и т.н., разполагащи с функции на заснемане, приемане и предаване на цифрови данни) в нашето битие, които станаха достъпни

за почти всички хора, предполагат увеличаване на потреблението на информация както като обем, така и като бързина.

Интернет пространството за няколко десетки години се превърна от експериментална кабелна военна мрежа в глобален виртуален свят, конкуриращ дори реалността. Все повече от младите хора посвещават значителна част от времето си на своето присъствие в различни социални мрежи, в които получават и предават информация, образоват се или се развличат, но също така и получават допълнителна възможност за общуване и формиране на нови общности (а това е един вид сдружаване), като така по нов начин споделят и предявяват своите интереси, искания и права.

Тези процеси чрез своето развитие създават поле за фундаментално нови форми на изява на хората, като в този смисъл можем да включим и новите форми на публични прояви. Възникващите нови разновидности на масовите мероприятия, които не са обхванати от досега описаните и теоретично не са поставени в наличните системи за категоризация, можем да опишем като непознати, гъвкави, особени по своя характер и ред на провеждане, широко отразени, в редица случаи провокативни и рискови, понякога провеждащи се не по установения правов ред. Това от своя страна води до различни, понякога неочаквани последици, влияещи на обществения живот и на социалните отношения като цяло.

2. Индивидуалности, тълпи и полицейски органи

Не можем да се съгласим с наложилите се израз „човешки маси“, определящ участниците в масови мероприятия (ММ). Независимо дали се касае за обществено-политическа, културна или спортна проява, трябва да отделим подобаващо внимание на този елемент от разглежданото понятие. Нещо повече – осигуряването на обществения ред по време на ММ трябва да бъде съобразен именно с профила на участниците в тях. Познаването на тяхната психология и възможността за изграждане на достоверна прогноза за поведението им е от изключителна важност за правоохранителните органи. Тези познания са били ценни и в предишни епохи, но днес значението им е повишено неимоверно много. Това се дължи основно на нарасналата чувствителност на гражданското общество по отношение на спазването на човешките права, от една страна, и осигуряването на законоустановения ред, от друга. Тук имаме предвид основно факта, че през последните години и в световен, и в национален мащаб неколкостранно е увеличен броят на публичните прояви, които се провеждат „спонтанно“, в разрез с правно-нормативната уредба, без

официален организатор, но всъщност отлично организирани от някой „в сянка” или в социалните мрежи. Именно при тези прояви най-често възникват и групови нарушения на обществения ред, съпроводени с насилие и агресия. Това е основателна причина, налагаща полицейските органи да имат добри познания за това, какво би било вероятното поведение на участниците в тях. При част от т.нар. „регламентирани” мероприятия това се отнася в същата степен – например при спортни срещи, мащабни концерти, протестни митинги и демонстрации и т.н. Всъщност в момента едно от най-комплицираните професионални предизвикателства в работата на правоохранителните органи е да обезпечат обществения ред без допускане на правонарушения, като едновременно с това осигурят упражняването на законните права и свободи на гражданите.

Формирането на ясна визия за психологическия и ментален профил на участниците в ММ и на тяхното обичайно поведение има основно значение както в теоретичен, така и в чисто практически аспект. В тази връзка ще направим опит накратко да разгледаме техните характерни особености.

По презумпция участие в масовите мероприятия вземат групи граждани, обединени от някакви общи интереси. За така сформирани групи от непознати хора на едно и също място се използва понятието „гълпа”. То е описвано още като „безлично множество от лесно манипулируеми хора”¹. У нас това понятие се възприема като неприличен, дори обиден жаргон, често употребяван от политически субекти за постигане на техните цели.² То почти е извадено от употреба в деловия, политическия, медийния и дори професионалния език, може би поради неправилното му интерпретиране и придаване на негативен смисъл, вследствие на което то е придобило такава нежелана „слава”. Обективно погледнато обаче, този термин е част от множество научни доктрини и за нуждите на настоящата разработка е от съществена важност да изследваме същността му. Ще се абстрахираме от временните, и то политически, послания за неговия смисъл и ще го разгледаме от чисто професионална гледна точка.

---

¹ Вж. Съвременен гълковен речник на българския език, трето издание, Gaberoff, Абагар, ВТ, с. 928.

² Думата „гълпа” става нарицателна през първите години на прехода към демокрация, когато различни политици я използват по отношение на множество хора, събрали се да протестираат. Медиите и политическите опоненти започват да преекспонират употребата на думата. Протестиращите хора се чувстват обидени от такава определение. И до днес това понятие е използвано изключително рядко в разговорния и в деловия език, особено по отношение на участници в протестни действия.

В исторически план един от първите, които обръщат особено внимание на участниците в редица спонтанно възникнали публични прояви, е френският социален психолог Густав Льо Бон³. Той е считан за основоположник на теорията за „психологията на тълпите“, и има основен принос в изследването на груповото поведение на хората. Според неговата теория поведението на хората в тълпата съществено се различава от тяхното индивидуално поведение. Според Льо Бон основните характерни особености на тълпата са:

- всеки човек, станал част от тълпата, губи своята индивидуалност, както и способността си да ръзсъждава правилно самостоятелно;

- налице е колективна мисъл, която обгръща всеки неин член;

- силните индивидуалности са малко и течението ги „отнася“;

- човекът от тълпата слиза няколко стъпала в цивилизацията;

- тълпата стои по-ниско интелектуално от сбора на интелекта на всеки отделен индивид, чието умствено ниво се изравнява и уравнисява с това на другите;

- способност за бързо създаване на легенди и абсолютна доверчивост от страна на тълпата към всякакви небивалици, които се разпространяват. Най-обикновеното събитие се изкривява, пречупвайки се през нейния общ, колективен поглед. Частните случаи се обобщават и глобализират като обща практика. В тези случаи тълпата се държи като „хипнотизиран индивид“, а отделният индивид се приближава като поведение до първобитното същество;

- тълпата има конспиративни наклонности, като най-чудното и почти невъзможното стават легенда, която най-силно впечатлява, и се приема за абсолютна истина;

- в тълпата съществува съвместност и единство на психиката, което може да се изрази като нетолерантност, неустойима сила или безотговорност;

- тълпите действат необмислено, емоционално, екстремално;

- не на последно място – тълпата винаги се подчинява на лидер.

Той е добър оратор, умее да увлича и ръководи хората.

Льо Бон твори през 90-те години на XIX век и прави своите заключения основно на база поведението на тълпите по време на Френската революция. Макар и в голяма степен крайни, значителна част от неговите характеристики на човешкото поведение в група са валидни и до днес. Очевидна е както голямата доза негативизъм от страна на автора по отношение на тълпите, така и значителен респект към тях. Още преди повече от 120 години Льо Бон е прозрял, че не само

---

³ Вж. Льо Бон, Г., Психология на тълпите, С., 2002, ИК Жарава.

случайно и спонтанно събраните протестиращи хора са тълпа. С този термин той обобщава всички групови поведения на определени общности – военни подразделения, религиозни групи, социални касти, професионални сдружения и т.н. Дори съставите на съдебните заседатели често реагират и мислят като един вид малобройна тълпа.⁴ Все пак Льо Бон признава, че има и тълпи, способни да извършат исторически геройства и добри дела, които той нарича „жертвоготовни тълпи”.

Някои от идеите на Густав Льо Бон впоследствие се споделят, развиват и актуализират от други автори. Френският социолог Жан Габриел Тард споделя голяма част от идеите му (като тази, че нивото на интелигентност на тълпите винаги е по-ниско от средното на индивидите в тях), а други развива.⁵ Той също счита, че тълпите са спонтанни и временни, но могат да претърпят еволюция. Не намира, че всички са престъпни и еднакви. Той ги разделя на импулсивни, които са неорганизирани и временни, и организирани. Организираните тълпи са изкуствено създадени, те имат водачи и правила, следват определена „мода” и имитират.

Общо взето, при нашето проучване откриваме широк консенсус на много учени и автори като Ги дьо Мопасан (*„...в тълпата интелигентността се изравнява...”*, *„...тълпата не разсъждава...”*, *„тълпата може да извърши това, което нейните отделни индивиди не биха могли...”*)⁶, Александър Зиновиев (*„Правилните и задълбочени мисли са индивидуални, неправилните и повърхностните са типични за масата. При нея има стремеж към заслепение и сензация.”*)⁷, Симон Вейл (*„...общностите изобщо не мислят...”*)⁸. Сериозно научно изследване по темата прави и Серж Московичи в книгата си *„Ерата на тълпите”*.⁹ В нея той обобщава и анализира концепциите на повечето авторитетни автори, работили по този въпрос, като излага и своите разбирания. Той като цяло споделя голяма част от вижданията на Льо Бон, а други отхвърля като неактуални за ХХ век. Като причини за образуване на тълпите той посочва натрупаното общо възмущение от нещо, „възпламенено” от някакъв конкретен трус. Според него тълпите

---

⁴ Според автора това се случва, когато повлияни от пледоарии или други емоции не винаги успяват да вземат правилното решение, а в определени случаи дори решението е противоположно на това, което биха взели поединично. За повече вж. Льо Бон, Г., *Психология на тълпите*, С., 2002, ИК Жарава, с. 100-105.

⁵ Вж. Tarde, G., *L'opinion et la foule*.

⁶ Вж. Maupassant, G.de. *Sur l'eau*. Ed.Encre, Paris, 1979, p. 102.

⁷ Вж. Zinoviev, A. *Les Hauteurs beantes. L'Age d'Homme*, Geneve, 1977, p. 495.

⁸ Вж. Weil, S. *Reflexions sur les causes de la liberte et de l'oppression sociale*. Gallimard, Paris, 1955, p. 108.

⁹ Вж. Московичи, С., *Ерата на тълпите*, С., 2007, изд. „Д. Яков”.

бързо се сформират, но и бързо се разпадат. Не са за пренебрегване и тезите на Фройд, които Московичи цитира, и които общо взето съвпадат с тези на останалите автори. Един от основните изводи на Фройд е, че в тълпата „АЗ“-ът се превръща в „НИЕ“, което потвърждава тезите за колективна мисъл и чувства, породени в тълпата.¹⁰

В книгата си „Контрол на тълпата. Стратегия и тактика“ българският учен проф. д-р Ставри Фердов прави свое изследване на феномена „тълпа“, като разглежда двата основни подхода към нея – рационалния и ирационалния, и обобщава специфичните ѝ черти.¹¹ Към т.нар. школа, поддържаща ирационалния подход, се нареждат следните автори и техните тези:

- анонимност на тълпата и на индивидите в нея; липса на вътрешни норми и на вътрешна стратегия на поведение; тя е дезорганизирана и хаотична; без лидер най-вероятно се разпада, в нея властват емоцията и възбудата, а не мисленето и психичните задръжки, като емоциите и чувствата се умножават и преувеличават; раждат се слухове, които бързо се разпространяват (Густав Льо Бон);

- тълпата дава на човек нещо, което често липсва в ежедневието – сила и емоция (Д. Градев);¹²

- тълпата е средство за бягство от свободата (Е. Фром).¹³

Анализирайки тези черти, е естествено да се предположи, че участникът в ирационалната тълпа е потенциален нарушител, а самата тълпа – опасна заплаха за обществения ред.

Моделът на рационалния подход търси по-човешкия облик на тълпата, като различни автори я характеризират с някои от следните черти¹⁴:

- тълпата няма „колективна душа“, а се състои от хора с еднакви интереси, стремежи и проблеми, които се ръководят от рационален смисъл и поведение, търсят постигане на някаква цел, изхождайки от определени нововъзникнали норми (Ф. Оупорт, Ралф Търнър и Килиън);¹⁵

- тълпата е информационен канал за общуване, за разпространение на различен вид информационни потоци – идеи, съобщения и т.н.;

---

¹⁰ Вж. Freud, S., Preface to Bernheim. Standard edition.

¹¹ Вж. Фердов, С. Контрол на тълпата. Стратегия и тактика. София, Военно издателство, 2006, с. 36.

¹² Вж. Градев, Д. Социална психология на масовото поведение, С., 2000, с. 27.

¹³ Вж. Фром, Е. Бягство от свободата, С., 2000.

¹⁴ Вж. Фердов, С. Цит. съч., с. 38.

¹⁵ Вж. Градев, Д., Цит. съч., с. 90-91.

- тълпата се състои от хора, които много лесно се заразяват едни от други в своите настроения и чувства;

- при тълпата няма нищо ирационално. Тя е просто голяма група хора, която е организирана от определени лидери и организатори.

Един от основните учени в европейски и в световен мащаб в момента, занимаващ се изключително активно с проблема за промяна на мисленето на обществото, и в частност на полицейските органи, в посока търсене на индивидуалността и личността за сметка на грубото „общо“, е холандският професор Ото Аданг¹⁶. Като поддръжник на рационалния модел той се явява съвременен радетел и съветник да не обобщаваме, винаги да търсим човешкото, индивидуалността и оригиналността в групата от хора.

Бихме си позволили да изразим мнение, че поддръжниците на втория модел са по-близо като разбирания до съвремието. Те търсят индивидуалността, личността, особата, която изразява своите емоции и мисли заедно със свои себеподобни. В техните разбирания отделната личност запазва своята идентичност, докато според поддръжниците на ирационалния модел я губи.

Изхождайки главно от практически опит и наблюдение на значителен брой различни по вид масови мероприятия, проведени в Република България през последните 15 години, ще се осмелим да споделим и своите виждания по въпроса.

Рационалният модел не би могъл да се оформи като такъв без изграждането преди това на ирационалния. Възможността да се търсят по-човешки белези сред участниците в тълпата се дължи на ред причини, най-съществените сред които са израстването на гражданското общество като цяло, както и на отделните хора и индивиди в частност. Тълпите винаги са били израз, извадка на гражданското общество. Днес наблюдаваме тълпи, съставени не само от простолудие и плебеи, но и от силни, грамотни и осъзнати личности, притежаващи и отстояващи свои ценности и идеали. Всъщност тълпите са такива, каквито гражданското общество излъчва в съответния момент в зависимост от неговите проблеми и потребности. Тъй като самите потребности са динамични, такива са и днешните тълпи.

Концепцията на Льо Бон и останалите негови последователи, макар и в огромната си част правдива и достоверна, в някои съвременни аспекти е остаряла. С огромно уважение към автора можем само да се

---

¹⁶ Д-р Ото Аданг е холандски учен, който към момента е ръководител на отдела за „Управление на обществения ред“ към Полицейската академия на Нидерландия. Д-р Аданг е специалист по социална и разследваща психология, криминология, изучаване на колективното поведение и агресията при масови мероприятия и събирания. <http://www.policestudies.net/>

възхитим, че повече от 120 години след написването на неговия труд голяма част от тезите му са актуални и виждаме техни отделни проявления и днес. Останалите са изгубили актуалността си поради една-единствена причина – днес имаме съвсем различно общество от онова, реализирало Френската революция, което стои в основата на неговите наблюдения. Льо Бон, Зиновиев, Вейл, Тард – те говорят за тълпите от XIX и първата половина на XX век.

Изображения № 1 и 2: Густав Льо Бон и Ото Аданг.

Сегашните автори описват тълпата с по-въздържани и недотам тежки квалификации. А и като че ли днес тълпите са по-различни, не толкова примитивни. Индивидуалностите сред тях се опитват да „изплуват“ и да изравнят, а дори и да надминат общия разум на групата. Това се отнася както за разрушителните, така и за жертвоготовните тълпи.

На „днешните“ тълпи влияят и множество нови, несъществуващи тогава фактори. Бързият, понякога мигновен поток от всякаква информация въздейства на поведението на тълпата – може както да я успокои, така и да я „взриви“. Друг един социален феномен – глобалната интернет мрежа, играе огромна роля за формиране на днешните тълпи. Благодарение на интернет сега наблюдаваме и един съвършено нов вид тълпи, които условно ще наречем „виртуални“. Основен принос за това имат функциониращите от няколко години социални мрежи и форуми, даващи възможност за електронно създаване на групи и общности, споделящи общи интереси. Именно там е източникът на организиране на повечето „нерегламентирани“ масови прояви, основно протестни такива. При този вид тълпи някои от характерните елементи дори се засилват – анонимността е още по-възможна, а мислите и призивите могат да са по-радикални и безконтролни. Понякога един виртуален индивид може сам да играе ролята на тълпа чрез своята свръхактивност в социалните мрежи.

Наред с тези нови форми на тълпата не можем да подминем и вече утвърдените такива. Според Тард, цитиран и от Серж Московичи, тълпите са спонтанни и временни, но могат и да претърпят еволюция.¹⁷

---

¹⁷ Вж. Московичи, С. Ерата на тълпите. С., 2007. Изд. „Д. Яков“, с. 206.

Не е правилно да оприличаваме всички тълпи като еднакво престъпни. Двата основни вида тълпи, които той посочва, са „импулсивните” и „организираните”. Организираните винаги имат водач, правила, следват и имитират предишно или чуждо поведение. Те най-често са изкуствено създадени, като понякога са следствие на спонтанно възникналата импулсивна тълпа.

За огромно съжаление, именно една разновидност на „организираните” тълпи придоби лоша слава в нашата страна през последните години. Напоследък в общественото пространство постоянно се прокрадват информации за организирани тълпи, участващи в различни обществено-политически мероприятия, в замяна на някакъв вид лично облагодетелстване. Т.нар. „участници” от такива групи обикновено са водени не от лична идеологическа убеденост и общи ценности, а получават някакво материално или друго благо за участието си, т.е. не изразяват своята собствена свободна воля. В подобна категория можем да поставим и организирани групи провокатори, които се вливат в основната тълпа с цел ескалация на напрежението и „заразяване” с конфронтация.

Все пак трябва да отбележим, че малка част от организирани тълпи са олицетворение на това отрицателно явление. То не се отнася за огромния дял от такива групи, например за повечето участници в митинги, за привържениците на даден спортен отбор, за публиката и почитателите на определен музикален стил или група, за религиозни общности, синдикални сдружения, неправителствени организации, дори партийни структури.

Считаме за важна подробност да направим уточнението, че използването на понятието „тълпа” по адрес на участниците в някои видове масови мероприятия не би следвало да се приема негативно, а в чисто психологически и професионален аспект, с уважение. Това научно понятие според нас правилно олицетворява поведението и характерните белези на групите хора, независимо дали става въпрос за участници в митинг или в демонстрация, за зрители на концерт или на спортно състезание, за членове на религиозна общност по време на голям празник, и т.н. В крайна сметка тогава наблюдаваме струпването на едно място на множество хора, повечето непознати един за друг, които удовлетворяват подобни общи свои потребности, и с течение на времето голяма част от тях уеднаквяват поведението си.

3. Резултати от поведението на някои тълпи. Масови безредици.

Проявлението на белези за поведение, характеризиращи т.нар. „ирационална тълпа” по време на провеждане на масово мероприятие, е

една от най-често срещаните причини за ескалация на напрежението и възникване на т.нар. „масови безредици” (МБ). Този тип кризисни ситуации се явяват възможно най-сериозното професионално предизвикателство за правоохранителните органи, когато се касае за опазване на обществения ред. Естествено не винаги при наличие на тълпа може да се очаква такова развитие на ситуацията. За най-рискови могат да се считат мероприятията с протестен характер, особено нерегламентираните и „спонтанно-възникналите”, както и някои спортни прояви. Тази заплаха се обуславя с обстоятелството, че в самата им същност са заложени фактори като „противоречие” и „различие на мненията”. Някои автори описват противоречията като основен спътник на човешкото и институционалното общуване.¹⁸ От своя страна изострянето на противоречията ражда конфликтна ситуация, която може да премине в конфронтация – не само вербална, но и физическа. А в случай че в подобна конфронтация са замесени голям брой хора (участници в масово мероприятие) и по някакъв начин е нарушен общественият ред, можем да я приобщим към определените като „масови безредици” събития.

В научните разработки съществуват множество определения за „масова безредица”. Проф. Ставри Фердов е систематизирал някои от тях:¹⁹

- масово нарушение на системата от отношения, определени в правните норми и правила на обществото, спазването на които осигурява неприкосновеност на гражданите, опазване на техните имущества и лични права, както и нормалната дейност на институциите и хората в страната;

- вид криза, която води до внезапна или очаквана промяна на установеното състояние на живот, предизвикана от човешка дейност, събития или природни явления, при които са нарушени или застрашени животът, здравето и имуществото на големи групи хора;

- планирани или спонтанно възникващи изяви на групи от хора, които (преднамерено или не) излизат извън контрола на лидерите и организаторите и със своите форми на проявление нарушават закона, като в отделни ситуации при тях се налага законосъобразно използване на физическа сила и помощни средства от силите на реда;

- групово нарушение на обществения ред от страна на стихийно сформирала се или преднамерено организирана група от хора (тълпа).

Ние бихме предложили още един възможен вариант за това понятие, а именно:

---

¹⁸ Вж. Фердов, С. Контрол на тълпата. Стратегия и тактика. С., Военно издателство, 2006, с. 24.

¹⁹ Пак там, с. 30-31.

- масова безредица е „вид криза, изразяваща се в грубо групово нарушение на обществения ред, съпътствано с висока степен на обществена опасност и настъпване на тежки вредни последици”.

Безспорно масовата безредица поставя на изпитание професионализма на всички правоохранителни органи по света. Можем още да я оприличим на „битка в мирно време”. Често в случаите на такъв тип групови нарушения има много пострадали, ранени, и дори смъртни случаи, както и унищожено и увредено имущество в големи размери. За подобни случаи законодателят е предвидил увеличение на правомощията на полицейските служители при опазване и възстановяване на обществения ред при МБ.²⁰

В исторически план са известни редица случаи, при които вследствие на продължителни масови безредици е променен конституционно-установеният ред в различни държави по света.²¹ Международните термини, използвани за този род кризи, са „disorder” („безредица”) и „riot” („размирица”, „метеж”, „нарушаване на обществения ред”).

Масовите безредици са вероятно продължение на някои масови мероприятия. В хода на нашата разработка ще се концентрираме само върху тях, без да разглеждаме тези МБ, възникнали вследствие на други причини, като например природни стихии, социално-битови причини и т.н.

4. Видове участници в масовите мероприятия

Разглеждайки в детайли различните типове участници в ММ, условно можем да определим една част от тях, включително организаторите, като преки, а останалите присъстващи лица – като непреки участници. При различните по характер разновидности ММ те могат да се наричат със специфични наименования.

---

²⁰ В нормата на чл. 72, ал. 1, т. 7 от ЗМВР е записано правото на полицейските органи да използват физическа сила и помощни средства в определени случаи, един от които е именно при „групови нарушения на обществения ред”. По-нататък, в чл. 73, са въведени правила и рестрикции към използването им, като в алинея 6 вече е използван израз „масови безредици”, при които се разрешава използването на физическа сила и помощни средства дори по отношение на видимо малолетни лица и бременни жени, ако са изчерпани всички други средства. Терминът е широко залегнал и в Наредба Из-325/07.02.2011 г. на МВР за реда за употреба на помощни средства от полицейските органи (обн. ДВ, бр. 14 от 15 февруари 2011 г.).

²¹ Като сравнително скорошни примери можем да посочим т.нар. „Арабска пролет” на 2010-2012 г. в Тунис, Мароко, Либия и Египет, както и събитията в Киев, Украйна през 2013-2014 г.

Например при спортни и културни мероприятия непреки участници са зрителите или публиката, а преки са съответно състезатели, спортно-технически и служебни лица, артисти, музиканти и друг вид изпълнители.

При различни мероприятия с участието на висши държавници и дипломати почти всички са преки участници в събитието. Изключения са случаите, в които присъстват други лица като гости, наблюдатели или публика.

Религиозно-вярващите хора не могат да се определят като публика, тъй като те вземат духовно участие в съответните ритуали. Същото се отнася и до гражданите, участващи в обществено-политическите мероприятия. Определението „зрители” не отразява точното им състояние и поведение. С действията и дори само с присъствието си те са повече от публика, тъй като не се задоволяват само с наблюдаване на самото мероприятие, а директно изразяват различни свои душевни и морални потребности. Поради това поставяме тези два типа участници по-скоро в графата „преки участници”.

Длъжностните лица, ангажирани с осигуряването на обществения ред, сигурността и безопасността на гражданите по време на масовите мероприятия, са друга категория участници, които имат активно отношение към провеждането му.

Би било сериозен дефицит за всеки съвременен анализ подминаването на представителите на т.нар. „четвърта власт” – медиите. Тези специфични участници в процеса на провеждане на ММ оказват съществено влияние с присъствието си и с осъществяване на своята дейност по отразяване на събитията и свързаните с тях подробности.

Различните типове участници в публичните мероприятия са в непрекъснати взаимоотношения, независимо от желанието им. На базата именно на техните взаимоотношения се изгражда и процесът на взаимодействие и сътрудничество или липсата на такова, от което зависи и начинът на протичане на самото мероприятие.

БИБЛИОГРАФИЯ

Нормативни актове

1. Всеобщата декларация за правата на човека приета и провъзгласена с Резолюция 217 А(III) на Общото събрание на ООН от 10.12.1948 г.

2. Конвенция за защита правата на човека и основните свободи, ратифицирана със закон, приет от НС и обн. ДВ, бр. 66/1992 г., в сила за Р. България от 07.09.1992 г.

3. Международен пакт за граждански и политически права, приет с Резолюция на Общото събрание на ООН от 16.12.1966 г., в сила от 23.03.1976 г., ратифициран с Указ № 1199 от 23.07.1970 г., обн. ДВ, бр. 43 от 28.05.1976 г.

4. Международен пакт за социални, икономически и културни права (МПСИКП), приет и открит за подписване, ратификация и присъединяване с резолюция 2200 А ХХІ на Общото събрание на ООН от 16 декември 1966 г., влязъл в сила на 03.01.1976 г., ратифициран с Указ № 1199 на Президиума на Народното събрание от 23.07.1970 г. – ДВ, бр. 60 от 1970 г., в сила за България от 23.03.1976 г., обн. ДВ, бр. 43 от 28.05.1976 г.

5. Международна харта за правата на човека.

6. Европейска харта за спорта, Резолюция (76) 41 на Комитета на министрите на Съвета на Европа, приета от европейските министри в гр. Брюксел през 1976 г.

7. Европейска конвенция за насилието и лошото поведение на зрителите при провеждане на спортни прояви и в частност футболни срещи (ЕКНЛПЗПСП), изготвена в Страсбург на 19 август 1985 г., ратифицирана със закон, приет от 37-ото Народно събрание, ДВ, бр. 102 от 1996 г.

8. Конституция на Република България, обн. ДВ, бр. 56/1991 г. с посл. изм. и доп.

9. Наказателен кодекс, обн. ДВ, бр. 26 от 2 април 1968 г., с изм. и доп.

10. Закон за вероизповеданията, обн. ДВ, бр. 120/29.12.2002 г.

11. Закон за МВР, обн. ДВ, бр. 17/2006 г. с посл. изм. и доп.

12. Закон за опазване на обществения ред при провеждане на спортни мероприятия, обн. ДВ, бр. 96 от 29 октомври 2004 г., с изм. и доп. обн.

13. Закон за събранията, митингите и манифестациите, обн. ДВ, бр. 10/02.02.1990 г., изм. бр. 11/29.01.1998 г.

14. Наръчник за международно координиране на изследванията в областта на сигурността на значимите събития в Европа („A Manual for the International Coordination of Major Events Security Research in Europe”), издаден от Изследователски институт по междурегионална престъпност и правосъдие към ООН (UNICRI), EU-SEC II Консорциум, 2011.;

15. Наръчник за международно полицейско сътрудничество и мерки за предотвратяване и контрол на насилието и безредиците във връзка с футболни срещи с международно значение. Тази Резолюция е заменена с нови такива от 06.12.2001 г., от 04.12.2006 г., и от 03.06.2010 г. (С 165/01), с които Наръчникът е актуализиран.

Научни публикации

1. Авторски колектив. Опазване на обществения ред, АМВР, 2014.
2. Авторски колектив. Опазване на обществения ред. Учебник. Втора част, АМВР, С., 2001.
3. Български тълковен речник, С, 1973.
4. Градев, Д. Социална психология на масовото поведение, С., 2000.
5. Де Ровер, К. В служба и защита на обществото, изд. на Международния комитет на Червения кръст, изд. на АМВР, печатница „Демакс“, 1998.
6. Кръстева В., К. Колев, Ст. Ангелов. Усъвършенствуване организацията на охраната на обществения ред и осигуряване безопасността при провеждане на масови мероприятия. НИКК-ДНМ. С., 1985.
7. Льо Бон, Г. Психология на тълпите. С., 2002, ИК Жарава.
8. Марков, М. и колектив. Полицейско право. С., 2001.
9. Московичи, С. Ерата на тълпите. С., 2007, изд. „Д. Яков“.
10. Райт А, Д. Йотов, Р. Краушоу, Полицията и правата на човека. С., 1999.
11. Станчев, И. Процедура по оценка на риска – начин за осигуряване на личната безопасност на полицейските служители.
12. Стойчев Ст. Конституционно право на Република България. Част първа. С., 1998.
13. Съвременен тълковен речник на българския език. Gaberoff. Трето издание.
14. Тодоров, В. Понятието „обществен ред“ и неговите полицейско-правни аспекти. Годишник XI. С., ВИПОНД - МВР, 1995.
15. Фердов, Ст. Анализ и оценка на риска в контрола на държавната граница на Република България. С., АМВР. 2012.
16. Фердов, С. Контрол на тълпата – стратегия и тактика. Военно издателство. 2006.
17. Фром, Е. Бягство от свободата. С., 2000.
18. Freud, S. Preface to Bernheim. Standard edition.
19. Maupassant, G. de Sur l'eau. Ed. Encre. Paris. 1979.
20. Tarde, G., L'opinion et la foule.
21. Weil, S. Reflexions sur les causes de la liberte et de l'oppression sociale. Gallimard. Paris. 1955.
22. Zinoviev, A. Les Hauteurs beantes. L'Age d'Homme, Geneve, 1977.